

Dinlerarasý Diyalodun Dinî temelleri (2)

Peygamber Efendimiz'in (sas) söz ve uygulamalarında

Osmanlı Devleti, 22 deđbik millet ve dinden oluban etnik bir mozaik olarak, farklı dinlerden insanların birlikte yapamayý bařarabildikleri tarihteki en büyük Müslüman devlet tecrübesi olarak karpýmızda bulunmaktadır.

Günümüzde bile farklı iki dinden toplumun bir arada yapamasýnın pek çok problemlere yol açtýđý düşünülürse, bu kadar dinî ve bu unsurların getirdiği sosyal ve kültürel yapıyı bir arada tutabilmeyi Osmanlı Devleti'nin enin hoşgürsünde arama lazımdır. Çünkü Osmanlılar, farklı dinî cemaatlerin iplerine müdahale etmemiş; onların din, dil ve milliyetlerini korumalarına, ekonomik ve sosyal hürriyetlere sahip olmalarına izin vermişlerdi.

Peygamber Efendimiz (sas) , müminler için her hususta rehber olduđu gibi, diđer dinler ve mensuplarıyla diyalogda da bizim rehberimizdir. Diđer din mensuplarına karpý, bir insan olmaları itibarıyla hep sevgi ve hořgörü ile muamelede bulunan Allah Resûlü'nün (sas) , hayatý, baptan sona hep af ve müsamaha yörengelidir.

Müsamaha ve hořgörünün kaynađý, dinimizin de kaynađý Kur'ân olduđu ve bu düřünce cořkun bir ýrmak halinde Kur'ân'ın tebliđcisi Efendimiz'den akýp geldiđi için bizim bu konuda farklı düřünmemiz mümkün deđildir. Zira bir düřünce, Kur'ân ve Resûlullah'ın (sas) tanıyama demektir. Bu açıdan hořgörü ve diyalog, kaynakları Kur'ân ve Sünnet'e dayandıđýndan Müslüman'ın tabii ahlâkıdır ve bu itibarla da kalıcıdır.

O en enin müsamaha insaný (sas) , Medine'de ehl-i kitapla iç içe yapayıp, hatta "Müslüman'ım" dedikleri halde sürekli nifak çýkaran, hemen her yerde temiz vicdanları birbiriyle vurupturmaya çalışan müfsit ruhlarla bile anlaşıp noktaları bulmuş ve onları nazar-ý müsamaha ile bağrına basmıştır. Abdullah b. Übey b. Selûl gibi ömür boyu kendisine düřm bulunan birine bile öldüğünde gömleğini kefen olarak vermiştir. Bu bakımdan, ne O'nun (sas) , ne de O'nun insanı sunduğu mesajın epi ve menendi yoktur. Dolayısıyla "üsve-i hasene" (en güzel örneğ) olan O Kurtuluř Rehberi'ne uymaya çalışanların, O'ndan farklı düşünmeleri de mümkün değildir.

Allah Resûlü'nün (sas) insana verdiği değer: "İnsanlığın İftihar Tablosu" (sas) , Rabb'inden aldıđý terbiye ile Müslüman Hıristiyan veya Yahudi demeden hemen her insana değer vermiştir. Allah Resûlü (sas) , bir gün yoldan bir Yahudi cenazesi geğerken ayağa kalkar. O esnada yanında bulunan bir sahabi, "Ya Resûlallah, o Yahudi'dir." der. Nebiler Serveri (sas) hiç tavrını bozmadan ve yüz çizgilerini değiştirmeden, zamana "dur ve beni dinle" dedişecek bu cevabı verir: "Ama bir insan!" (Müslim, Cenâiz 78, 81) O'nun bu ölçüler içinde tanımayan müntesiplerinin O'nun (sas) insanlık adına getirdiği evrensel mesajlardan habersiz yapayan insan hakları savunucularının da kulakları çınlasın! Bu söze ilave edilecek hiçbir pey yoktur ve eđer biz, bu sözün sahibi o panlı Peygamber'in ümmeti isek, O'ndan farklı düşünmemiz de mümkün değildir.

Pimdi de, Peygamberimiz'in Mekke ve özellikle Medine döneminde Hıristiyan ve Yahudilerle olan ilipkileri ve onlara nasýlı davrandıđý konusunu misalleriyle zikrederim:

Hıristiyanlarla diyalog: Peygamber Efendimiz (sas) , Allah Resûlü sıfatıyla tebliđe bařladıđý zaman, ilk defa Mekke'de b Hıristiyanlarla karpýlařmıřtı. Hatta, kendisine vahiy gelmeye bařladıđý ilk günlerinde Hz. Hatice'yi ve Peygamber Efendimiz'i teselli eden Varaka b. Nevfel de İncil'in el yazmalarına sahip olan bir Hıristiyan'dı. (Buhârî, Bedu'l-Vahy 3)

Peygamberimiz (sas) 'ın gayrimüslimlerle ilipkileri

Allah Resûlü'nün (sas) Mekke'de Ehl-i Kitab'a mensup kölelerle, hatta demircilik yapan Hıristiyan biriyle yakın dostluklar kurduğunu ve bu insanlara karpý oldukça olumlu yaklaştığını görmektediriz.

İslâmiyet'in bepiği olan Mekke'de daha başlangıçtan itibaren Allah Resûlü'nün (sas) , Hıristiyanlarla

münasebeti, dostâne hudutlar içinde baqlamıyptı. Henüz risâletten üç yıl gibi kısa bir zaman sonra, Bizans'ın İran'ın mağlubiyeti, Mekke'de Müslümanları üzmüptü. Çünkü Ehl-i Kitap olan Bizans, Mecûsî İran'a mağlup olmamalıydı. Yüce Allah da kitap ehli Rumların galip geleceği tesellisini bildiren vahyini göndermipti (Rûm, 1-5) .

Peygamberimiz'in Hicret'ten önce ilk ilgi duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini arzu ettiği Hıristiyan ülke, Habebistan olmuştur. Allah Resûlü, Mekke müpriklerinin amansız ipkenceleri ve tazyikleri karbısynda Mekkeli Müslümanların Habebistan'a hicretlerini arzu etmiş ve bu hislerini şu ifadelerle belirtmiştir: "Ysterseniz ve elinizden gelirse, Habebistan'a iltica ediniz. Zira orada hüküm süren kralın topraklarında kimseye zulüm edilmez. Orası doğru ve emin bir yerdir, Allah âsân edinceye kadar orada kalın."

Müslüman-Hıristiyan münasebetleri açýsýndan Mekke devri -yukarıda anlattıđýmız gibi- çok fazla hareketlilik göstermezken, M devrinde Hıristiyan münasebetlerinde bir artış görülmektedir. Allah Resûlü (sas) Medine'de kompu kabilelerle anlaqlama yapmış ve Hıristiyan reislerinden Mısır Mukavkısy'na, Heraklius'e, Zađatur piskoposuna, Kayser'e ve diğ birtakım hükümdarlar ile yöneticilere mektuplar göndererek onların Ýslâm'a davet etmiştir. Kur'an'ın mesajı sadece kitap ehlinden olanlara ulaqtırmakla kalmamış aynı zamanda, bir Mecusi olan Fars Kralı Kısra'yı da Ýslâm'a davet etmek için bir mektup göndermiştir.

Peygamber Efendimiz devrinde Müslüman-Hıristiyan münasebetlerinde hâkim olan ruh, Ýslâm'ın genel dinî tutumu içinde müsamaha ruhudur. Peygamberimiz'in yazdığı mektuplarda veya Necranlılarla bizzat karbıqlamada Hıristiyanlığa karb onların yanlış itikatlarını bizzat kendilerine duyurmak ve Hakk olan inancın tebliğini yapmaktır. Ama her peye rağmen zorlama yoktur. "nun (sas) , Necranlıları, Mescid-i Nebevî'ye alması, onlara ibadet izni vermesi, kendi dinlerinde kalmak üzere antlaqlama isteklerini kabul etmesi, sadece Ýslâm'ın genel dinî tutumu içindeki müsamaha ruhu ile izah edilebilir.

Yahudilerle diyalog: Ehl-i kitabın diğ kolunu teqlil eden Yahudiler ile girilmiş ilk doğrudan ilipkiler Allah Resûlü'nün 622'de Medine'ye gelişiyle baqlamış bulunmaktadı. Bu behirde Arap ve Yahudi kabileleri yapıyordu ve behir dev denebilecek bir idare henüz mevcut değildi. Peygamber Efendimiz, muhacir Mekkeli Müslümanlarla yerli Arap ve Yahudiler arasýnda, karbılıklı hak ve vazifeleri tanzim edecek tepebbüslerde bulunma ihtiyacını duydu. Adliye, eğitim, maliye, askerlik gibi sahalarda toplumu teqlilatlandırmak gerekiyordu. Ypte bu zaruretlerdir ki, Peygamberimiz, Medine ileri gelenlerini toplayış behir devleti nizamnamesi vücuda getirmiştir. Zamanımıza kadar ulaşan bu yazılı metin, aynı zamanda, dünyada bir devletin ortaya koyduğu ilk anayasa olarak kabul edilir. Günümüzde ne Lahey ve Strasbourg, ne de Helsinki İnsan Hakları Sözlemleri, Allah Resûlü'nün 14 asır önce ortaya koyduğu bu hukukî ve insanî esaslar seviyesine ulaqmıştır. Elli civarında maddeden oluşan yazılı vesikanın pek çok yerinde Yahudiler ele alınmakta, Medineli ve muhacir Müslümanların onlarla oluqturdıkları birliğe ün ismi verilmekte; mesela, 25. maddesinde, Yahudilere ve bunların mütteliklerine tam bir din hürriyeti tanınmış olduğu ifade edilmektedir. Çepitli ырk ve inançta kimselerin bir idare altında birlepebileceklerinin en güzel örneklerinden birisini ipbu Medine devleti teqlil ediyor olsa gerektir.

Allah Resûlü, bu yeni merkezde idari faaliyetle yetinmedi. Ehl-i kitapla manevi açýdan da bütünleşme safhasına geçmek istedi. Son üç semavi dinin, esasta bir oldukları gerçeđinden hareketle, kendisine, müprik hempehrilerinden daha yakın gördüđu Yahudi Hıristiyanları inanç birliđine davet etti, onları Ýslâm adý altında birleşmeye çađırdı.

Peygamber Efendimiz, Yahudilerin Medine'deki ilim ve adliye merkezi durumunda olan Beytu'l-Midrâs'larına kadar gitmiş, onlara, "Ey Yahudi toplumu! Ýslâm olun, selamet bulursunuz." demiştir. (Buhari, Ý'tisâm 18) Yahudiler bu teklife kulaklarını týkadılar ama hiçbir zorlamayla da karbıqlamadılar.

Tarihî bir gerçektir ki, ehl-i kitapla imanî meselelerde bütünleşme arzusu her ne kadar bütününüyle gerçikleşmemiş olsa da, Peygamber Efendimiz (sas) , onlarla hür bir ortamda hoşgörü anlayışı içinde bir arada yaşayabilmenin çarelerini aramak ve bulmaktan katıy ayrılmamıştır. O (sas) , Kur'an-ı Kerim'den aldđıđı vahiyyle, herkesle diyalog kurmaya açık bir Peygamber'dir.

Din seçme hürriyetinin ifadesi olan "La ikrâhe fı'd-dîn, Dinde zorlama yoktur." âyetini (Bakara, 256) uygulamakta olan Peygamberimiz, 630 senesinde, Müslüman olduklarını bildirmek üzere Medine'ye gelen Hımyer hükümdarının elçilerine şu talimatı vermektedir: "Bir Yahudi veya bir Hıristiyan, Müslüman oldukları takdirde, müminlerle olurlar (onlarla hukuken eşittirler) . Kim Yahudiliğinde veya Hıristiyanlığında kalmak istiyorsa, ona müdahale edilemez."

Osmanlı'nın azınlıklara verdiği haklar bugün bile yok

Bu inanç hürriyeti, sadece manevi sahada kalmadı, hukukî sahada da geçerli oldu. Ýslâm idaresinde yapayan, Yahudi, Hıristiya vs. çeşitli toplumların kendi hukuklarını uygulama hürriyetleri Kuröân-ı Kerimöin garantisinde idi. Gayrimüslim cemaatler bazen bunun dışına çıkıyor, kendi aralarındaki ihtilafı Peygamberimizöe çözümlemek cihetine de gidebiliyor. Bu durumda hâkimlik yapıp yapmaması, Kuröân-ı Kerimöde Peygamberimizöin arzusuna bırakılmış, baya hüküm vermek isterse, adaletten ayrılmaması, Allahöın kendisine inzal ettiği ile hükümde bulunması emredilmiştir. (Mâide 48, 49)

Yık Ýslâm devletinin vatandaşları arasında bulunan “zimmiler” denen ehl-i kitaba karşı devletin gösterdiği davranış günümüzde bile gıpta ile bakılabileceği görülmektedir. Ydari sahanın dışında, ehl-i kitabın ibadetine ve mabetlerine gösterilen davranış, ileriki asırların Ýslâmî devletlerinde de yapılmaya çalışılmıştır. Bugün Ýslâm ülkelerinde hâlen vazife görmekte olan kitap mabedinin bulunupunu başka sebeplere bağlamak imkânı yoktur.

Ýslâmî kaynaklarla ünsiyeti olanlarca bilindiği üzere, Müslümanların ehl-i kitapla ilişkileri, seneler geçtikçe, sosyal hayatın hemen hemen her alanında görünür olmuştur. Bizzat Allah Resûlü, gayrimüslimlerden memur, öğretmen, teknisyen, inbaatçı ve asker olarak istifade etmiştir. Allah Resûlüönün, insanlarla ilişkilerinde temel aldđı değerlerden birisi dürüstlüktü. Bu meziyeti gördüğü başka dinden olması, onunla ticari ilişkilere girmesine engel teşkil etmemiştir. Bizzat kendisi Medineli Yahudi tüccarlardan gıda maddeleri ve borç almıştır. Allah ve Resûlü adına, bütün değerleriyle dokunulmazlıklarına saygı gösterilmek üzere kendileriyle yapılanlar (muâhitler) ile veya himaye edileceklerine dair Allah ve Peygamberöı adına kendilerine taahhütte bulunan zimmilere karşı yapılacak en küçük bir haksızlık, en kutsal değerlere karşı iplenmiş bir günah ve suç kabul edilmiştir: “Hı muâhide/zimmiye zulmederse veya onu gücünden fazlası ile yükümlü tutarsa, yahut hakkını kırsarsa, ya da rızası olmadan kendisinden bir şey alırsa, onun hasmı benim. Kıyâmet günü onunla hasımlaşacağım.”(Ebu Davud, Haraç veö33)

Asrıımızda, Batı Katolikliđinin, özellikle II. Vatikan Konsiliönden sonra baplatığı dinlerarası diyalog tepebüsünü 15 asrın Ýslâmöın baplatmış olması dübüdürücüdür. Asırlar boyunca Ýslâmöın bayraktarığını yapmış bütün Ýslâm devletleri, hep Ýslâmöın temelindeki bu dinî toleransını, diğer dinlere karşı davranışlarının hareket noktası yapmışlardır. Batıöda tarih boyunca halklar, kralın dininde görülmek istenirken, Türk-Ýslâm dünyasında daima çokluk içinde birlikte yaşantı prensibi kabul edilmiştir. Bu dinî tutumun temelleri ise Kuröân-ı Kerim ve Allah Resûlüönün yüce beyanları ile atılmıştır.

Osmanlılar da, kendilerinden önceki Müslüman ve Türk devletleri gibi Müslüman olmayanlara karşı iyi niyetli ve toleranslı davranışlar ve dinî değerlerine saygılı olmuşlardır. Osmanlı Devleti, idaresi altındaki diğer din mensuplarının, dinlerini yapar onları koruma altına almıştır. Bu konuda Peröiyye Sicilleri, gayrimüslim cemaatlere ait devlet defterleri ve en önemlisi de onların kendi özel arşiv belgeleri şahitlik yapmaktadır. Öyle ki Osmanlı Devleti, 22 değipik millet ve dinden oluşan etnik bir mozai olarak, farklı dinlerden insanların birlikte yapamay başarabildikleri tarihteki en büyük Müslüman devlet tecrübesi olarak karşımızda bulunmaktadır. Günümüzde bile farklı iki dinden toplumun bir arada yapamasının pek çok problemlere yol açtığı dübünlürse, veya etnik kimliği ve bu unsurların getirdiği sosyal ve kültürel yapıyı bir arada tutabilmeyi Osmanlı Devletiönin en büyük hıgörüünde aramak lazımdır. Çünkü Osmanlılar, farklı dinî cemaatlerin işlerine müdahale etmemiş; onların din, dil ve milliyet korumalarına, ekonomik ve sosyal hürriyetlere sahip olmalarına izin vermişlerdi. Öyle ki Osmanlı Devletiönin 16. yüzyıldaki dünya politikası üzerinde hâkimiyete ulaşmasından 19. yüzyıldaki dağıymasına kadar hem Müslüman hem de Müslüman olmayan vatandaşlarının birlikte barış içinde yaşadıkları bilinen bir tecrübedir. Osmanlılara türlü iftiralar atan bazı Batılılar bile bu uzun “Osmanlı barış” adını vermektedir.

Kaynak: Prof. Dr. Davut Aydın